

Statistické zpracování dat 9.přednáška

Mgr. Radmila Krkošková, Ph.D.

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**

OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Analýza časových řad (1)

Obsah přednášky

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- Typy ekonomických časových řad (ČŘ)
- Elementární charakteristiky ČŘ
- Modely ekonomických ČŘ
- Analýza trendové složky

Typy ekonomických časových řad

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- **Cíl AČŘ:** zkoumání dynamiky ekonomických jevů
- **AČŘ** je vedena snahou po:
**vysvětlení minulosti a
předvídání budoucnosti**
- **Definice ČŘ:** posloupnost věcně a prostorově srovnatelných (**číselných** nebo nečíselných) pozorování uspořádaná v čase směrem minulost → přítomnost → (budoucnost)

Členění časových řad

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

1. Charakteru:

- intervalové (očišťování ČR)
- okamžikové (chronologický průměr)

2. Periodicity:

- dlouhodobé (roční a delší,...)
- krátkodobé (kvartální, měsíční,...)

3. Druhů číselných hodnot (ukazatelů):

- absolutní (očištěné)
- odvozené (součtové, poměrové)

Očištění časové řady

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

VZOREC:

$$\text{OčÚ} = \text{PůvÚ} * \text{PrůmDélkaInt} / \text{DélkaInt}$$
$$\text{PrůmInt} = 30,42$$

Měsíc	Interval /počet dnů/	Původní údaje tržby	Očištěné údaje tržby
1	31	2400	2355
2	28	2134	2318
3	31	2407	2362
4	30	2445	2479
5	31	2894	2840
6	30	3354	3401
7	31	3559	3492
8	31	3515	3449
9	30	3225	3270
10	31	3063	3006
11	30	2694	2732
12	31	2600	2551

Základní charakteristiky časových řad

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- absolutní diference
(1., 2. a vyšších řádů)

- koeficienty růstu

Absolutní diference :

1. řádu:

$$\Delta^{(1)} y_t = y_t - y_{t-1}, t = 2, 3, \dots, n.$$

Vyšších řádů:

$$\Delta^{(2)} y_t = \Delta^{(1)} y_t - \Delta^{(1)} y_{t-1} = y_t - 2y_{t-1} + y_{t-2}, t = 3, 4, \dots, n,$$

$$\Delta^{(3)} y_t = \Delta^{(2)} y_t - \Delta^{(2)} y_{t-1} = y_t - 3y_{t-1} + 3y_{t-2} - y_{t-3}, t = 4, 5, \dots$$

Koeficient růstu

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}} \qquad k_{t,m} = \frac{y_{t,m}}{y_{t-1,m}} \qquad t - \text{rok, } m - \text{měsíc}$$

Průměrný absolutní přírůstek a průměrný koeficient růstu:

$$\bar{\Delta} = \frac{1}{n-1} \sum_{t=2}^n \Delta^{(1)} y_t = \frac{y_n - y_1}{n-1}$$

$$\bar{k} = \sqrt[n-1]{k_2 k_3 \dots k_n} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}}$$

Výpočet základních charakteristik časové řady

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Roky	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mzda	2980	3110	4500	5650	7460	8930	10670	12820	13250
$\Delta^{(1)}y$	.	130	1390	1150	1810	1470	1740	2150	430
k	.	1,04	1,45	1,26	1,32	1,2	1,19	1,20	1,03

Průměrný absolutní přírůstek:

$$\bar{\Delta} = \frac{y_n - y_1}{n-1} = \frac{13250 - 2980}{8} = 1283,75$$

Průměrný koeficient růstu:

$$\bar{k} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} = \sqrt[8]{\frac{13250}{2980}} = 1,205$$

Chronologický průměr

ČŘ: $y_1, y_2, y_3, y_4, \dots, y_n$

Vzdálenost časových okamžiků: $d_1, d_2, d_3, \dots, d_{n-1}$

$$\bar{y}_{ch} = \frac{\frac{y_1 + y_2}{2} d_1 + \frac{y_2 + y_3}{2} d_2 + \dots + \frac{y_{n-1} + y_n}{2} d_{n-1}}{d_1 + d_2 + \dots + d_{n-1}}$$

Použití: **okamžikové časové řady**

Poznámka: speciální případ – ekvidistantní intervaly $d_1 = d_2 = d_3 = \dots = d_{n-1} = d$

Příklad – chronologický průměr

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KALVÍNĚ

Datum	Počet zam.	$\bar{y}_i$	d_i	$\bar{y}_i d_i$
1.1.	280	$(280+270)/2=275$	31	8525
1.2.	270	$(270+280)/2=275$	28	7700
1.3.	280	$(280+250)/2=265$	31	8215
1.4.	250	$(250+240)/2=245$	30	7350
1.5.	240	x	x	x
Součet	x	x	120	31790

$$y_{ch} = 31790/120 = 265$$

Matematická formule (zákonitost) vyjadřující závislost ekonomické veličiny y na časové veličině t

Modely ekonomických časových řad

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

1. Dekompoziční:

- aditivní

$$y_t = T_t + S_t + C_t + \varepsilon_t$$

- multiplikativní

$$y_t = T_t \cdot S_t \cdot C_t \cdot \varepsilon_t$$

Modely ekonomických časových řad

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

2. ARIMA:

- AR, MA

$$y_t = \varphi_1 y_{t-1} + a_t + \psi_1 a_{t-1}$$

- I (náhodná procházka)

$$y_t = y_{t-1} + a_t$$

- ARIMA, SARIMA, VAR, GARCH aj.

Dekompoziční model - aditivní

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

$$y_t = T_t + S_t + C_t + \varepsilon_t$$

- trendová složka
- sezónní a cyklická složka
- náhodná složka

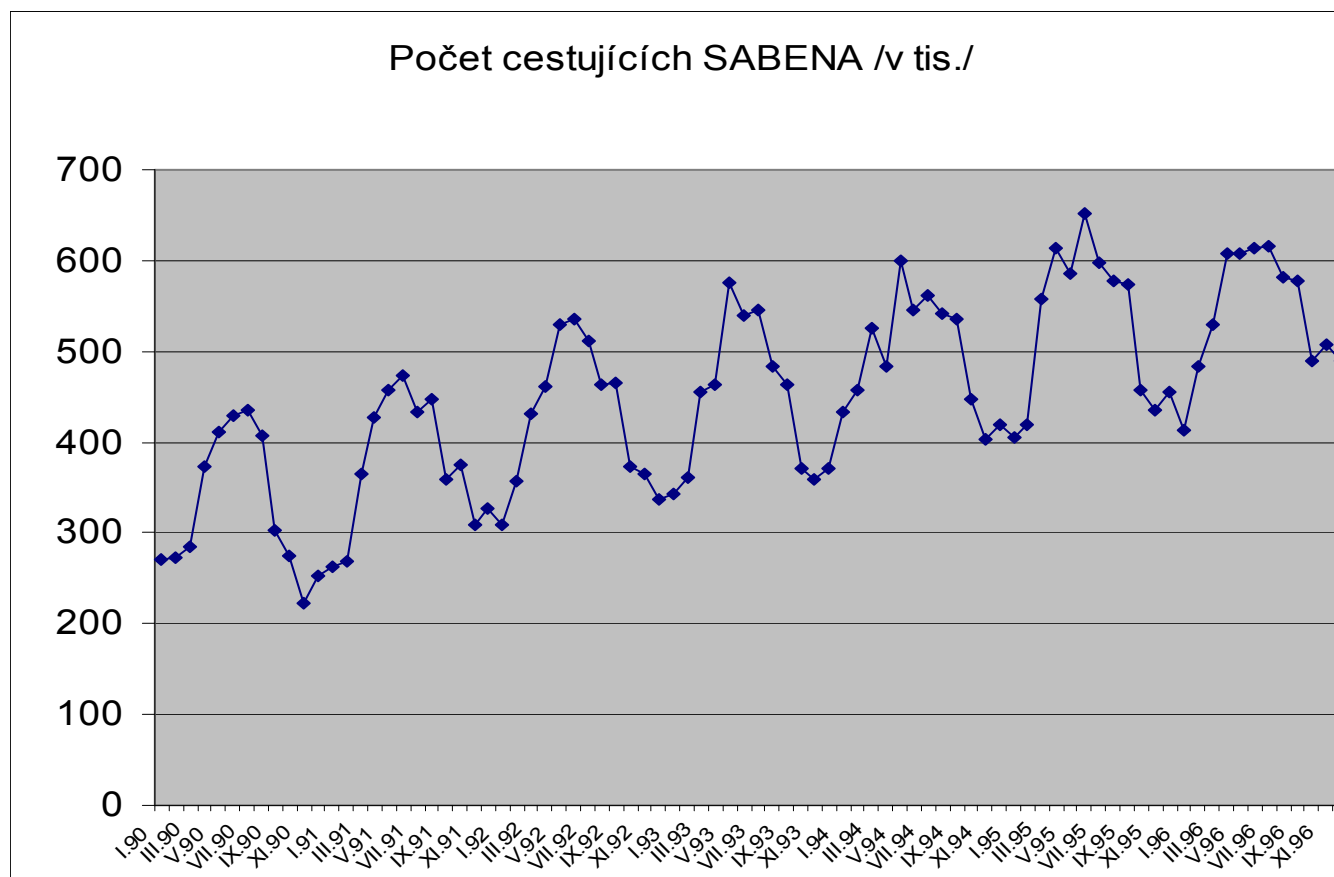

Příklad – grafické znázornění

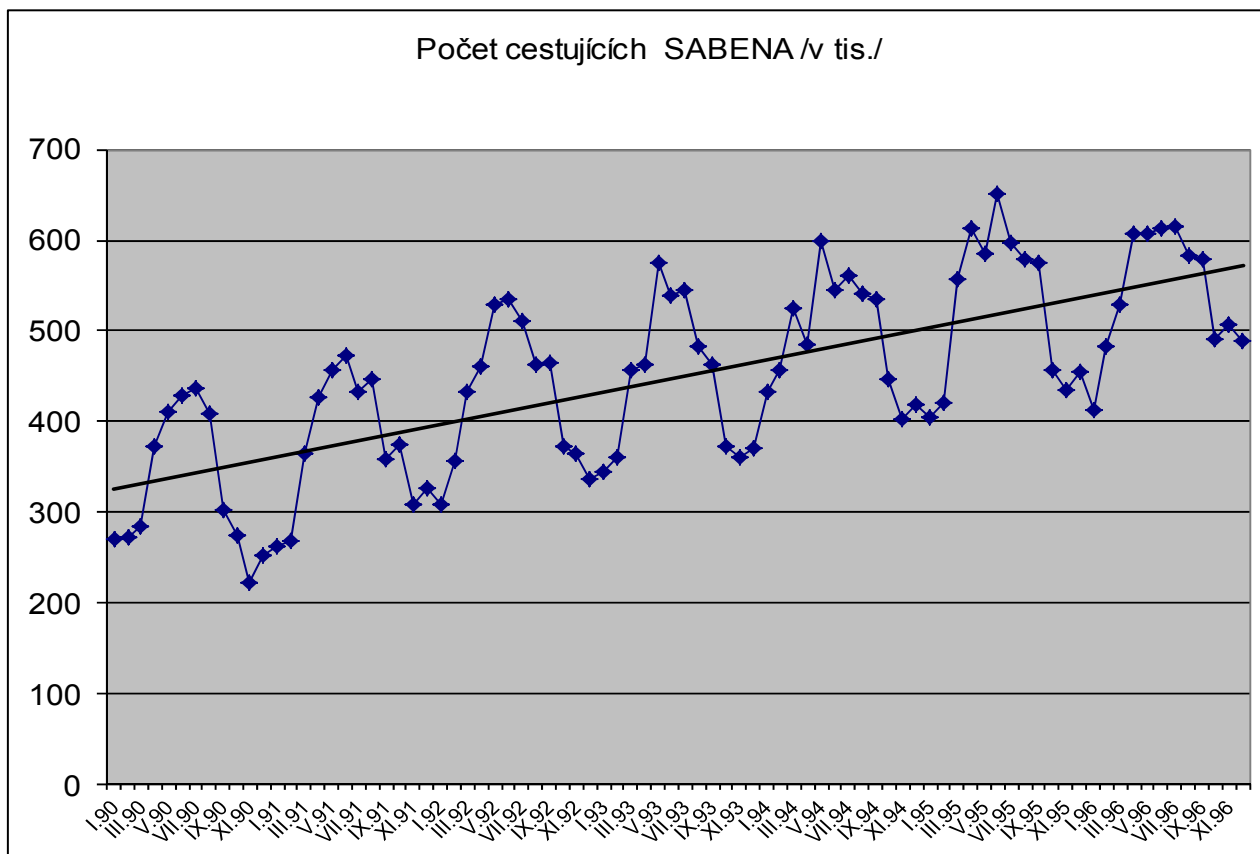
**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Příklad – trendová přímka

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

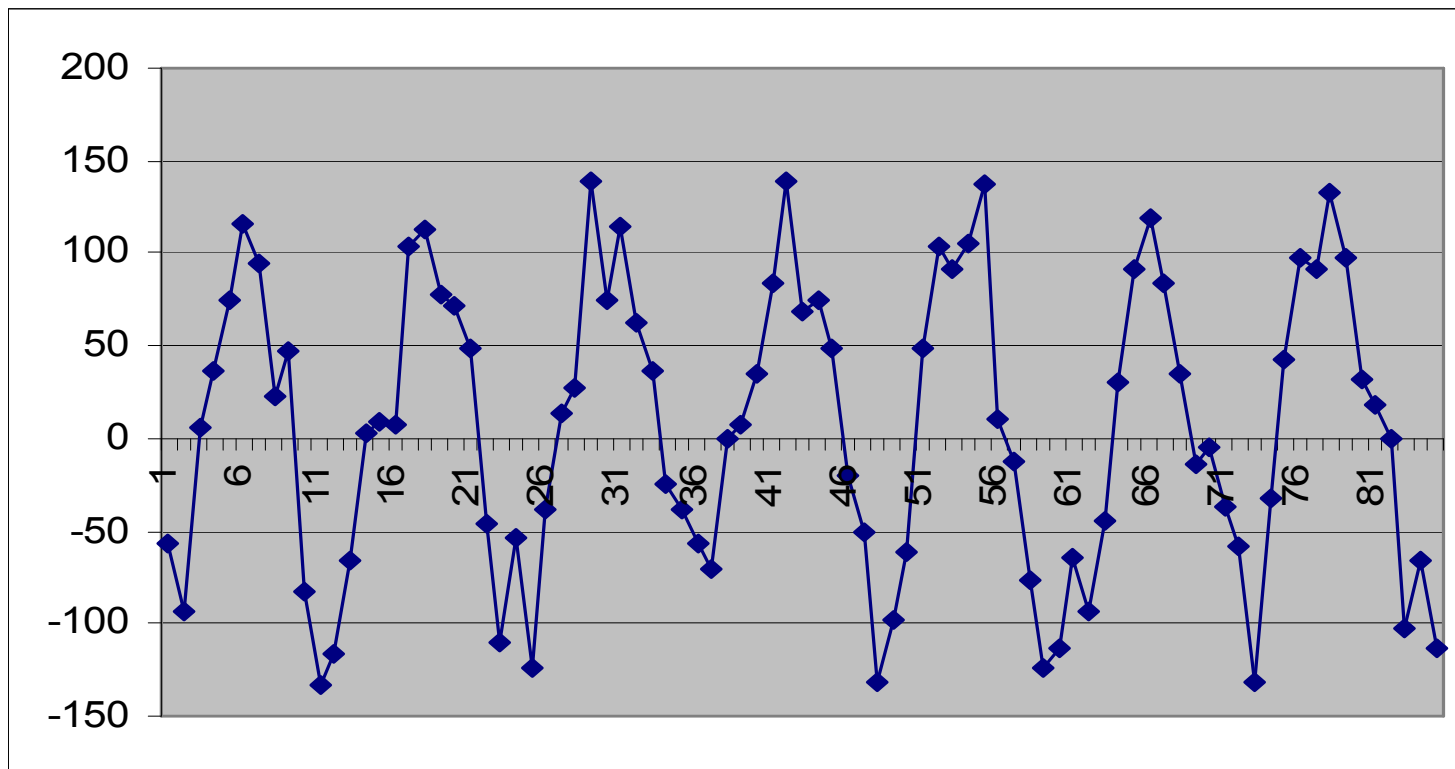
$$T_t = 2,77 \cdot t + 336,11$$

Příklad – časová řada po odečtení trendu

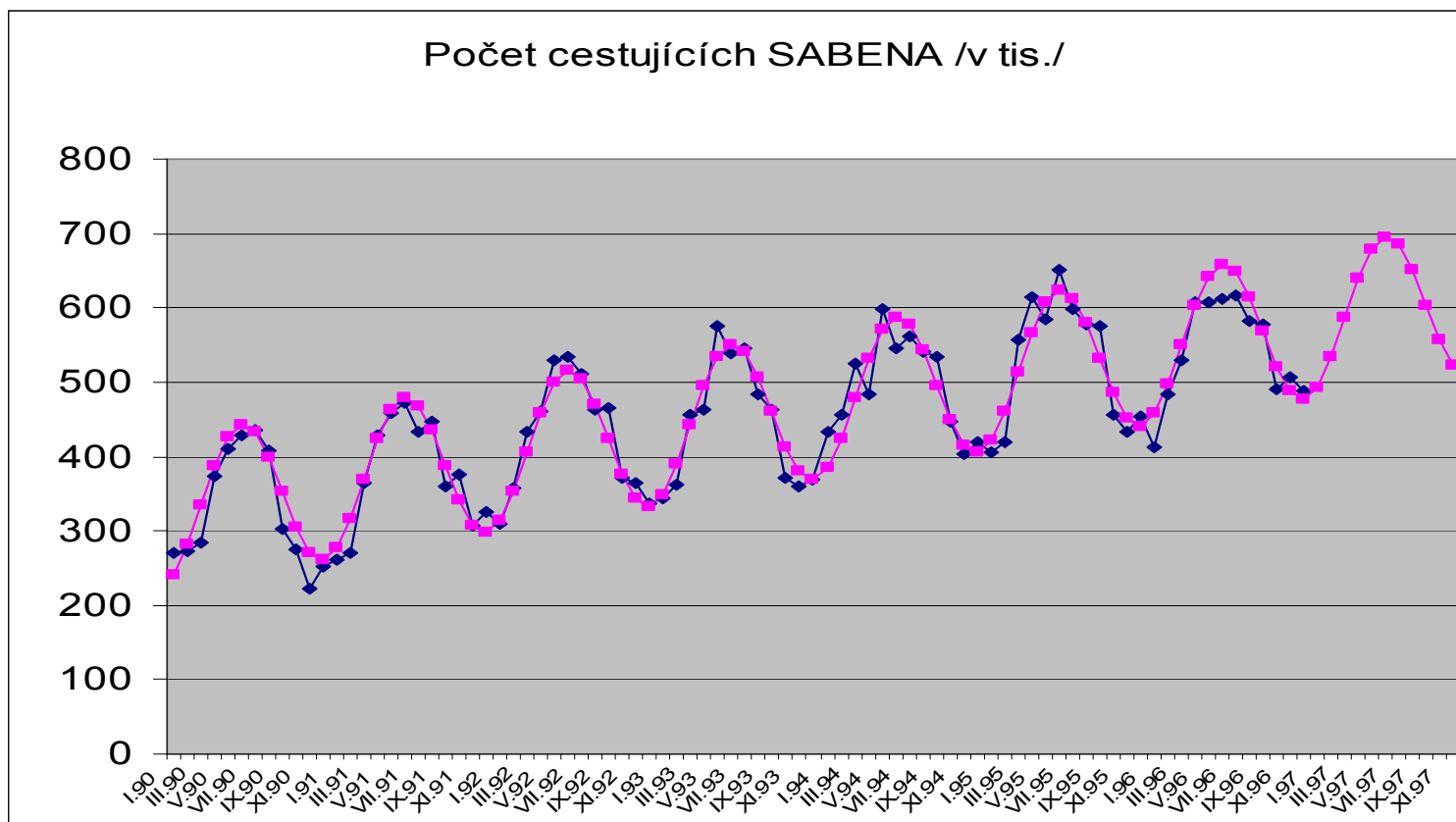
**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Příklad – predikce časové řady

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Metody dekompozice

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

1. Analytické:

- regresní analýza (MNČ, MMV - Excel)

2. Syntetické:

- klouzavé průměry
- exponenciální vyrovnaní
(jednoduché, Holtovo, Wintersovo aj.)

MNČ = Metoda Nejmenších Čtverců

MMV = Metoda Maximální Věrohodnosti

Analýza trendové složky

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- **jediným faktorem** vývoje dynamiky analyzovaného ukazatele **je čas t**
- trendová složka představuje nejdůležitější komponentu analyzované časové řady
- dva obecné přístupy:
analytický a syntetický

Transformace časové osy

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- Skutečné časové údaje (datum, roky aj.) → celá čísla
- lichý počet údajů: $t' = t - \bar{t}$
- sudý počet údajů: $t' = 2(t - \bar{t})$
- platí vždy: $\sum t' = 0$

Transformace

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Transformovaná časová proměnná při sudém n

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017
t	1	2	3	4	5	6
t'	-5	-3	-1	1	3	5

Transformovaná proměnná při lichém časová n

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
t	1	2	3	4	5	6	7
t'	-3	-2	-1	0	1	2	3

Lineární trend

$$T_t = B_0 + B_1 t$$

B_0, B_1 - jsou neznámé parametry, t je čas (transformovaný)

b_0, b_1 - odhady neznámých parametrů MNČ

Normální rovnice k vypočtu odhadů parametrů:

$$\sum y_t = b_0 n + b_1 \sum t \quad \Rightarrow \quad b_0 = \frac{\sum y_t}{n}$$

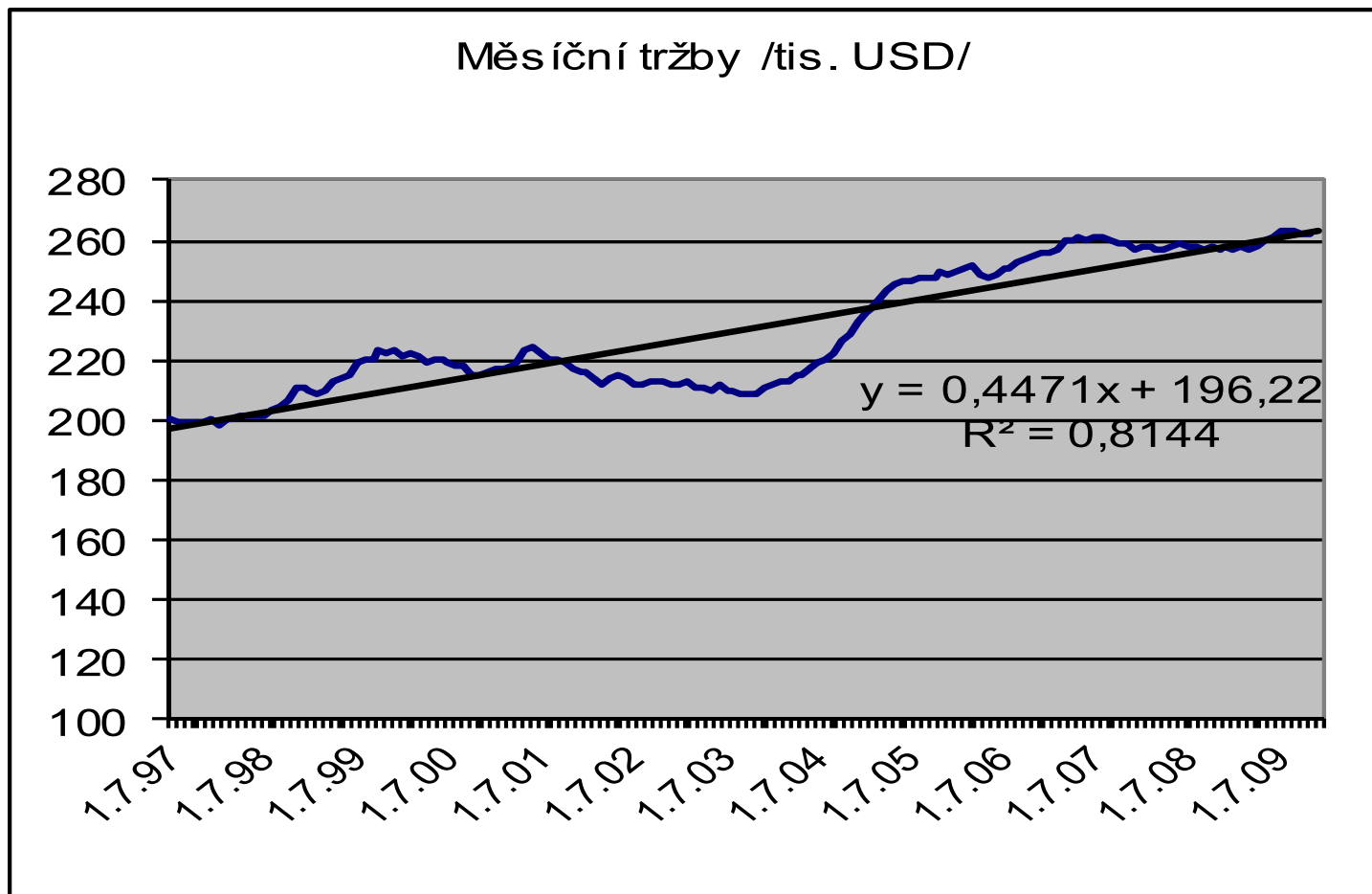
$$\sum ty_t = b_0 \sum t + b_1 \sum t^2 \quad \Rightarrow \quad b_1 = \frac{\sum t'y_t}{\sum (t')^2}$$

Příklad lineárního trendu

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Kvadratický trend

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

$$T_t = B_0 + B_1 t + B_2 t^2$$

B_0, B_1, B_2 - neznámé parametry, t - čas

Odhadneme pomocí MNČ (vzorce komplikované)

Excel: Poklepaní na graf → Přidat spojnicí trendu

→ Možnosti → Zobrazit rovnici regrese,

„Zobrazit hodnotu spolehlivosti R“ (??? překlad do JČ)

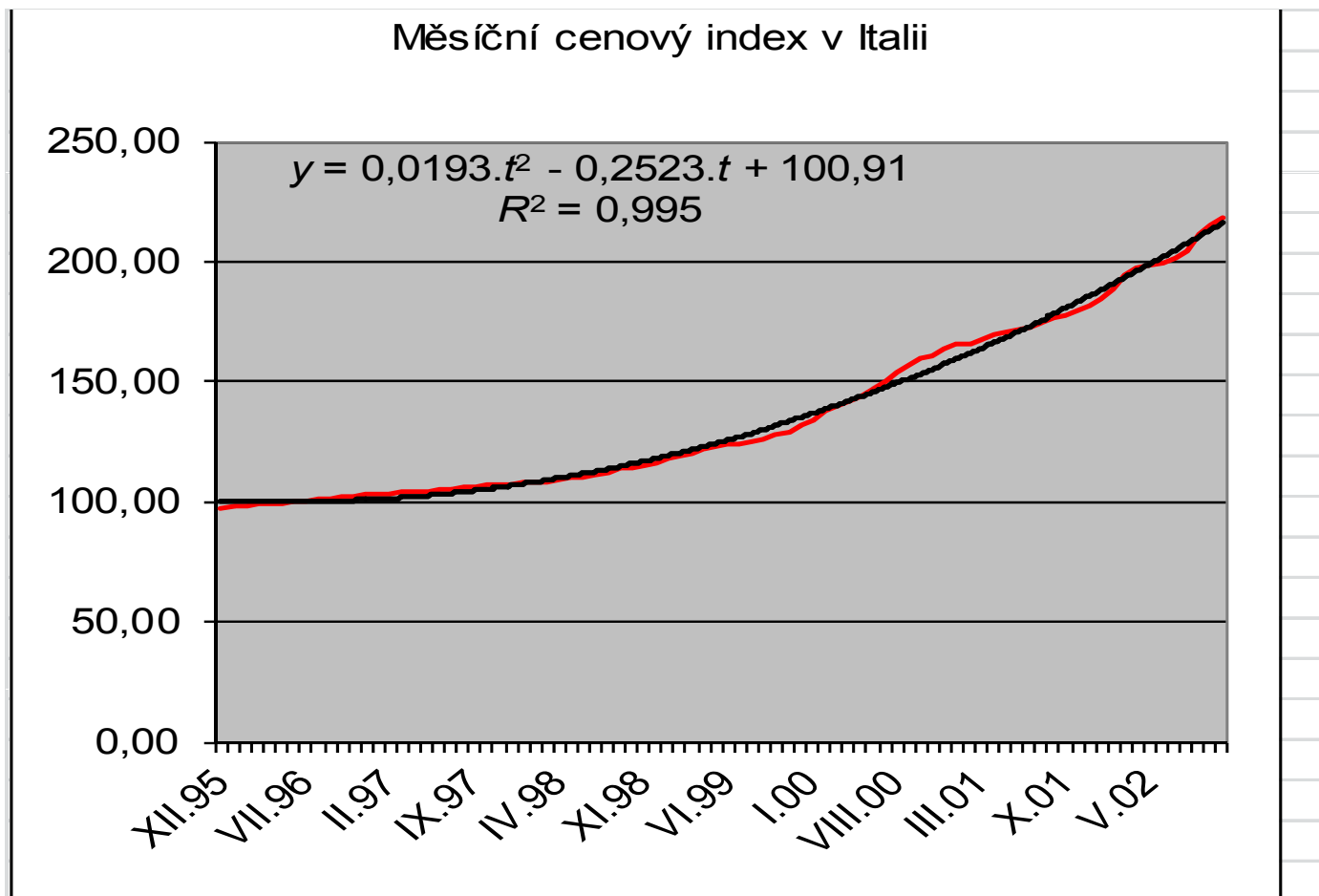
$$R^2 = \frac{S_T}{S_y} = 1 - \frac{S_R}{S_y} \quad - \text{koeficient determinace}$$

Příklad kvadratického trendu

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Mocninný trend

$$T_t = B_0 t^{B_1} \rightarrow \text{transformace:}$$

$$\ln T_t = \ln B_0 + B_1 \ln t$$

logaritmováním převedeme na lineární model

$$T'_t = B'_0 + B_1 t'$$

$B'_0 = \ln B_0$, B_1 - neznámé parametry, $T'_t = \ln T_t$, $t' = \ln t$

b'_0, b_1 - odhady neznámých parametrů MNČ

b_0 - získáme odlogaritmováním: $b_0 = e^{b'_0}$

Exponenciální trend

$$T_t = B_0 e^{B_1 t} = B_0 \exp(B_1 t) \quad \rightarrow$$

$$\ln T_t = \ln B_0 + B_1 t$$

logaritmováním převedeme na lineární model

$$T'_t = B'_0 + B_1 t$$

$B'_0 = \ln B_0$, B_1 - neznámé parametry, $T'_t = \ln T_t$

b'_0, b_1 - odhady neznámých parametrů MNČ

b_0 - získáme odlogaritmováním

Logistický trend

$$T_t = \frac{K}{1 + B_0 B_1^t}$$

B_0, B_1, K - neznámé parametry, $K > 0$ – výška „asymptoty“

b_0, b_1, k - odhady neznámých parametrů MNČ, nebo

metodou vybraných bodů

Děkuji Vám za pozornost!!!

